

CZECH

LANGUAGE

NEWS

**Bulletin
of the International Association
of Teachers of Czech**

**Bulletin
Mezinárodní asociace
učitelů češtiny**

Czech Language News is a newsletter published twice a year by the International Association of Teachers of Czech (IATC). The editorial office is currently at the Department of Slavic Languages and Literatures, Harvard University. The bulletin serves as a forum for research, teaching, information and organization of Czech language instruction, in the broader context of Czech studies. *CzLN*'s mission is to contribute to the promotion of interdisciplinary and international cooperation as well as to integration of theoretical and applied aspects of language study. *CzLN* is an open exchange of information and ideas and the editorial board welcome ideas and submissions for inclusion in the next issue.

Editor: Veronika Tuckerová (Harvard University)

Assistant Editors: Lída Cope (East Carolina University), Susan Kresin (University of California, Los Angeles), Kateřina Šichová (Universität Regensburg)

Member News: David Cooper (University of Illinois, Urbana-Champaign)

Please send your news to dlcoop@illinois.edu

Cover & Typography: Stará škola (staraskola.net)

Editorial Board: Neil Bermel (Sheffield University), David Cooper (University of Illinois, Urbana-Champaign), Craig Cravens (Indiana University), David Danaher (University of Wisconsin-Madison), Christopher Harwood (Columbia University), Laura Janda (University of Tromsø), Jindřich Toman (University of Michigan)

More about the International Association of Teachers of Czech and previous issues of *CzLN* can be found at <https://czechlanguageassociation.tumblr.com/>

Contact: vtuckerova@fas.harvard.edu

ISSN 1085-2950

CONTENTS / OBSAH

Message from the president / Úvodem / 5

ARTICLES, SKETCHES / ČLÁNKY, ČRTY

Krajanská čeština v majoritním jinojazyčném prostředí / 7
(Milan Hrdlička)

INTERVIEW / ROZHOVOR

Lída Cope / 17
(Věra Dvořák)

HOW I TEACH... / JAK UČÍM...

Od poslechu k výslovnosti / 27
(Michaela Paldusová)

REVIEW / RECENZE

Lubomír Sůva (2021): *Der Tschechische Himmel liegt in der Hölle. Märchen von Božena Němcová und den Brüdern Grimm im Vergleich* / 37
(Ctirad Sedlák)

Olga Müllerová (2022): *Dialog a mluvená čeština (výbor z textů)* / 42
(Marie Kopřivová)

Varia / 47

Member News / Zprávy členů asociace / 50

The year 2023 ended with a tragic event for the world of Czech studies. In the attack on the Faculty of Arts main building at Charles University, the worst casualties were on the fourth floor of the building, where the Czech for foreigners program and the department of Czech and comparative literature are located, but the damage rippled far beyond it: many in our profession lost students and valued colleagues, and hundreds of others were barricaded in their offices during the gunman's rampage.

We have undoubtedly all been in touch with colleagues there to express our personal support for them and share our relief that they have escaped, albeit not unscathed. As an organization, we also stand with our colleagues in Prague and support their efforts to rebuild the community that was shaken by this terrible occurrence; for anyone who still wishes to contribute to the healing process, the University is collecting for a fund to aid the victims of the attack: <https://www.darujme.cz/sbirkaffuk>. The commemorative events the Faculty has undertaken have touched us all, and we wish them success as they move back this month into their building after more than a month in the wilderness.

This issue of *Czech Language News* was planned long before December and contains echoes of happier days. Fittingly, it is headed by an article from doc. Milan Hrdlička of the Ústav bohemistiky pro cizince a komunikace neslyšících FF UK, which surveys characteristics of the language of Czech-speaking territories of non-Czech-speaking countries. There is a fascinating interview with Lída Cope about her personal research journey from Olomouc to the American South, and her work documenting Czech heritage language communities in Texas. In the rubric *Jak učím...* you will find Michaela Paldusová's reflections on using listening comprehension to aid pronunciation. Book reviews and other news round out this current issue.

Neil Bermel
University of Sheffield

Krajanská čeština v majoritním jinojazyčném prostředí¹

Milan Hrdlička

1. Úvodem

V globalizovaném světě nabývají na důležitosti otázky kontaktní lingvistiky a sociolingvistiky, zejména společenské faktory a řečové důsledky koexistence jinojazyčných kódů, stejně jako problematika vymezení kontur, struktury a role jednotlivých národních jazyků. Jinojazyčné kódy se při areálovém působení postupně sblíží, vykazují více či méně výrazné tendence k vyrovnávání odlišností mezi jejich strukturami, ke stírání rozdílů a k vytváření společných jazykových prostředků; vyvíjejí se jiným způsobem, než kdyby ve vzájemných relacích nebyly.

Cílem příspěvku je poukázat na nedořešené postavení podob krajanské češtiny² vůči českému národnímu jazyku, stručně představit vybrané řečové důsledky kontaktu češtiny a majoritního jazyka a přiblížit rezistenci jejich rovin v jinojazyčném prostředí.

2. K vymezení pojmu český národní jazyk

Národní jazyk bývá chápán jako souhrn všech jazykových prostředků, spisovných i nespisovných, užívaných příslušným jazykovým společenstvím. Čeština je tedy v tomto duchu vymezována jako soubor strukturních a nestrukturních variet, přesněji řečeno a) jako komplex strukturních jazykových útvarů (čeština spisovná a obecná, nářečí, interdialekty), b) komplex souborů speciálních dorozumívacích prostředků (slang, profesní mluva, argot) a c) komplex uzuálních forem řeči (běžná a městská mluva), srov. Čechová a kol. 2008, Svobodová a kol. 2011 aj. S uvedenými konturami českého jazyka souhlasíme, pokládáme nicméně za nutné poukázat na některé nedořešené momenty.

Předně je třeba zdůraznit, že čeština – ostatně jako jiné přirozené jazyky – tradičně vystupuje nejen v roli jazyka mateřského, ale také v roli jazyka druhého, resp. cizího. K daným atributům by bylo legitimní přiřadit i v ČR zatím méně užívaný pojem zděděný jazyk³ a především promítat uvedené skutečnosti do konceptu definování naší mateřštiny⁴ (viz dále).

2.1 Čeština a pojem interlanguage

Je známou skutečností, že se čeština jako cizí jazyk vyučuje na různých úrovních a v různých institucích na všech kontinentech (Hrdlička 2012). Čeština současně plní nepřehlédnutelnou roli jazyka druhého (na sklonku roku 2023 žilo v ČR přes milion cizinců, zhruba každý desátý obyvatel Česka byl nečeského původu, srov. www.csu.cz). V této souvislosti se jeví jako podnětné uvažovat i o tzv. mezijazyku (interlanguage), specifickém dynamickém variabilním kódu, který v případě úspěšné akvizice postupně vykazuje stále více rysů jazyka cílového (zde češtiny) a naopak čím dál méně vlastností cizincovy mateřštiny (viz Hrdlička 2023). Domníváme se, že je naprosto legitimní zohledňovat při úvahách o řečových různotvarech češtiny i takové případy.⁵

3. Krajská čeština a její status

Zásadní problém však podle našeho soudu představuje definování postavení krajské češtiny (jejích jednotlivých, nezřídka diametrálně odlišných podob, viz Cope 2021, Zajícová 2021 aj.), resp. její systémové (ne)zařazení do komplexu českého národního jazyka.

Pestré spektrum podob krajské češtiny, kdy se naše mateřština mísí s místním majoritním jazykem, představuje nezanedbatelnou součást jejího řečového uplatnění. Podle kvalifikovaného odhadu Ministerstva zahraničních věcí ČR žije v zahraničí na tři miliony mluvčích hlásících se k českému původu (jen v USA jejich počet dosahuje 1,3 milionu, viz Karlík a kol. 2016 aj.). Jedná se o údaje přibližné: v zahraničí se setkáváme s mluvčími českého původu, kteří češtinu na různé úrovni ovládají, ale za Čechy se už nepokládají, na druhé straně s mluvčími, kteří už česky v zásadě nehovoří, nicméně se za Čechy (Moravany) nadále prohlašují (o současném stavu krajských komunit srov. Cope – Dittmann 2020).

O řečových realizacích češtiny na západ od hranic bývalého Československa se zejména před listopadem 1989 příliš nehovořilo. Pokud se v ojedinělých

případech o existenci takových útvarů uvažovalo, za integrální a legitimní součást českého národního jazyka se explicitně nepokládaly. Jejich případná přináležitost k „oficiální“ češtině měla povahu spíše implicitní, pouze se vyrozumívala. Objevily se dokonce názory, které podobné variety, konkrétně americkou češtinu (dále jen AČ), za součást tradičně vymezované češtiny výslovně nepovažovaly. Např. Kučera (1990) pokládá komplex českého národního jazyka jen za historické východisko AČ.

Z hlediska (ne)přináležitosti uvažovaných útvarů k českému národnímu jazyku pokládáme za klíčovou skutečnost, že v hybridních útvarech sehrává čeština mnohdy rozhodující roli; minimální procentuální zastoupení českého jazyka může být předmětem odborné diskuse (srov. např. Jančáková 1995, Jančáková – Jančák 2004, Arkhanhelska a kol. 2020 aj. o češtině na Ukrajině). V případě převahy češtiny v uvažovaných (nespisovných) útvarech je pokládáme za integrální součást českého národního jazyka. Kdyby totiž jazykově heterogenní podoby krajanské češtiny součástí naší mateřštiny nebyly, byli bychom svědky absurdní situace, totiž existence desítek svébytných a autonomních „češtin“ (a potažmo i řady dalších jazyků).

K výše naznačenému restriktivnímu postoji se stavíme odmítavě i z toho důvodu, že poukazování na kontaminovanou povahu zahraničních realizací češtiny nemůže při pohledu na vysoký podíl jinojazyčných prvků v současné češtině obstát. Nemálo krajanů nadto vykazuje k češtině vřelejší a opravdovější vztah (srov. chorvatské Daruvarsko a mnohé jiné), než někteří její rodilí mluvčí v Česku, díky sociálním sítím a možnosti svobodného cestování s ní mohou být v úzkém kontaktu.

Upozorňujeme rovněž, že naznačený puristický postoj k vymezení českého národního jazyka kontrastuje s velkorysým pojmáním české národní literatury, kam vedle česky psané literární produkce vydávané v ČR i v exilu spadá rovněž literární tvorba psaná staroslověnsky (legenda o sv. Václavu, o sv. Ludmile), latinsky (Kosmova kronika), popř. německy (německá pražská literatura).

4. Důsledky kontaktu češtiny s majoritním jazykem

Útvary vzniklé kontaktem dvou či více jazyků se dělí na přejímky, redukci a na atrofické změny (Zajícová 2010, 2021). Zatímco přejímky a redukce přibližují podobu krajanské češtiny jazyku dominantnímu, atrofické změny

jsou výsledkem vnitřních jazykových tendencí a ke sblížování jazykových kódů nepřispívají.

4.1 Přejímky

Podstatou přejímek je různý stupeň reprodukce prostředků majoritního jazyka (příklady z AČ převzaty od Kučery 1990: 110n.). Na rovině zvukové ustupuje do pozadí neutralizace znělosti na konci slova, okluzívy *p*, *t*, *k* jsou v postavení před samohláskou aspirovány, angličtině podobná slova nemají přízvuk na první slabice (*im'portovat*, *československo*). V morfologii je v důsledku typologické odlišnosti češtiny a angličtiny přejímeček minimum. Částečně se užívá anglická plurálová a přivlastňovací koncovka *s* (*dollarz*, *tonz*, *galonz*; *tvuje maminka's meno*). Početnější je výskyt přejímek v syntaxi. Jde o případy shody podle smyslu, nikoliv podle formy (*hledali ho polís*), hojně jsou změny ve slovesných vazbách (*běžet po někom*, *čekat pro někoho*, *zapomenout o něčem*), v užívání účelového infinitivu (*musela bejt v hauze vařit*), v uplatňování časové souslednosti (*sliboval, že bi nám napsal*). Nejvýraznější jsou projevy přejímek ve slovní zásobě a ve frazeologii (srov. Šichová 2021).

4.2 Redukce

Redukce se vyznačuje ztrátou prostředků krajanské češtiny bez opory v jazyce majoritním (příklady opět převzaty od Kučery 1990). Na rovině zvukové jsou tyto změny málo rozšířené. Na místě českého kmitavého *r* se v AČ vyskytuje *r* nekmitavé; rozdíl mezi přízvučnými a nepřízvučnými slabikami bývá zvýrazněn redukcí nepřízvučných samohlásek. V morfologickém plánu jde o náchylnost ke ztrátě flexe, o ústup přechylování ženských příjmení, o nahrazování zvrátaného přivlastňovacího zájmena *svůj* ostatními posesivy, o výskyt neshodných přivlastňovacích konstrukcí s antepoňovaným substantivem (*českí morafskí bratří kostel*). Spadá sem též paralelismus v užívání českých ukazovacích zájmen a členu určitého (*nemluvil ten českéj jazyk*); ve slovní zásobě k redukcí patří nahrazování části lexika americké, resp. krajanské češtiny slovní zásobou z dominantního jazyka.

5. Podoby krajanské češtiny jako doklad cenného jazykového materiálu

Přetrvávající užívání češtiny v zahraničních enklávách představuje cenný, nezřídka už jediný zdroj dokládající existenci jazykových prostředků, které z řečového úzu v Česku ustoupily. V jednotlivých místních podobách české mluvy se nezřídka zachovávaly výrazné (nad)nářeční prvky, a tak bylo možné rozborem řeči českých a moravskoslezských krajanů rekonstruovat výchozí podobu příslušného útvaru a dopátrat se jazykového původu zdroje kolonizace.

Jazyková situace v krajanských komunitách může zasahovat i do problematiky relace mezi češtinou spisovnou a obecnou. V lokalitách, kde se vliv prestižní variety češtiny příliš neprojevoval, si obecná čeština zachovávala specifické prvky, které na svém historickém území ztratila. Kupř. v Ivanově Sele⁶ se znaky severovýchodočeského nářečí (výslovnost neslabičného *u* místo *v* po samohláskách – *peunej, láuka, nebudu žiu, ten domou náš*) i nadnářečí (*velká pejcha, při slunce vejchodu, uoterek, oumysl, bylo řečino*) v době výzkumu projevovaly výraznější měrou než na území Česka. Jančák (1971) vysvětluje situaci tím, že je v dotyčném teritoriu vliv spisovné češtiny omezen (jako prestižní kód tam vystupuje chorvatština).

6. K odolnosti jazykových rovin a plánů češtiny v jinojazyčném prostředí

Charakter místní jazykové situace mohl být velmi různorodý, což zákonitě poznamenalo podoby krajanské češtiny. Modelovou situaci nalézáme kupř. v Banátu rozděleném v roce 1918 mezi Maďarsko, Jugoslávii a Rumunsko. Nalézá se tam několik převážně českých vesnic – Svatá Helena (Sfinta Elena), Gerník (Gîrnic), Rovensko (Rovensca), Biger (Bigăr) a Šumice (Șumita), popř. osad s obyvatelstvem jazykově smíšeným, v nichž český živel ustupuje (Jeventál, Ujbánije, Nová Orgadena, Bernáska). Čeština se v jednotlivých sídlech nápadným způsobem odlišovala: více vlivu rumunštiny bylo možné zaznamenat v nejsevernější Šumici, srbština se projevovala v západně položené Svaté Heleně a v Gerníku, německé a maďarské prvky byly patrné v Jeventálu (Eibenthal). Nejzachovalejší čeština se nacházela v nejizolovanějším Rovensku (Utěšený 1962, 1964).

Pokud jde o rezistenci jazykových rovin krajanské češtiny v majoritním jinojazyčném prostředí, vedle významných faktorů extralingválních (hledisko demografické, charakter osídlení, pracovní a společenské uplatnění krajanů, postoj majoritní populace k menšinám aj.) je třeba zohlednit faktory jazykové, především míru typologické a genealogické příbuznosti jazykových kódů. V obecné rovině vystihuje působení dvou, popř. více jazyků Bělič (1959: 59): *„Zvlášť významný, ale také zvlášť složitý obraz poskytuje po této stránce mluva menšin v jinojazyčném prostředí jazykové příbuzném, poněvadž dílčí shody v mluvnické stavbě i v slovní zásobě obou jazyků zastírají hranice mezi nimi a usnadňují tak prolínání obou struktur, resp. zesilují možnost působení původního jazyka na jazyk menšiny.“*

Běličova slova výmluvně dokládají osudy naší mateřštiny v pruském Slezsku, čili na území dnešního Polska. Čeština protestantských exulantů tam byla po dvě století vystavena silnému působení němčiny, jejímuž tlaku úspěšně odolávala. Voráč s Jančákem (1962: 602) konstatují: *„Soužití s německým okolím, ač trvalo přes dvě stě let, nemělo podstatného vlivu na hláskový a tvarový systém střelínského nářečí.“* Po druhé světové válce však začal být český jazyk pohlcován rychle se emancipujícím polsky hovořícím prostředím, v současnosti prakticky vymizel.

Pokud jde o jednotlivé jazykové roviny, jako nejméně dotčené se jeví tvarosloví, zejména v případě kontaktu češtiny s jazykem typologicky odlišným. V tomto ohledu by se dalo hovořit o nepřímé úměrnosti: čím je majoritní jazykový kód typologicky a genealogicky češtině vzdálenější, tím je její tvarosloví odolnější (viz Bělič 1959 aj.).

Vliv majoritního jazyka se projevuje zřetelněji ve skladbě, což je možné vyložit obdobnými principy výstavby výpovědi a textu v indoevropských jazycích. Více asimilačních vlivů zaznamenáváme na rovině zvukové, neboť v rámci indoevropských jazyků nacházíme obdobné principy artikulace hlásek. S rostoucí jazykovou odlišností však imunita systému stoupá. Největší proměny vykazuje oblast slovní zásoby a frazeologie, v níž je potřeba pohotově reagovat na novou a odlišnou životní situaci a pojmenovávat nové (jiné) skutečnosti.

7. Závěrem

Zkoumání vlivu majoritního jinojazyčného prostředí na krajanskou češtinu je zajímavé a aktuální. Mnohé jeho otázky a aspekty jsou prozkoumány, jiné

na detailnější zmapování a popis ještě čekají. Negativní roli sehrává časový faktor – některé česky hovořící komunity nenávratně mizí a s nimi odchází i nenahraditelné jazykové a kulturní bohatství, jež je součástí našeho národního dědictví. Útvary vzniklé kontaktem dvou jazyků dělíme na přejímky, redukci a na atrofické změny. První dva procesy češtinu majoritnímu jazyku přibližují, třetí je výsledkem interního vývoje češtiny. Co se statutu krajanské češtiny týče, pokládáme ji za integrální součást českého národního jazyka. Rezistence jazykových rovin češtiny v jinojazyčném majoritním prostředí závisí na míře typologické shody a genealogické příbuznosti dotyčných jazykových kódů. S rostoucí mírou podobnosti odolnost češtiny klesá. Nejvyšší míru imunity prokazuje plán morfologický, nejrozsáhlejší a nejrychlejší změny zasahují oblast slovní zásoby.

Literatura

- Arkhanhelska, Alla a kol. (2020): *Čeština na Volyni*. Olomouc: Vydavatelství UP v Olomouci.
- Bělič, Jaromír (1959): Poznámky o češtině na Daruvarsku. — In: *Slavica Pragensia, Philologica*, 1/1, s. 112–120.
- Cope, Lida — Dittmann, Robert (2020): Language Loss: Czech in the Diaspora. — In: *Encyclopedia of Slavic Languages and Linguistics Online*. Leiden: Brill
<<https://doi.org/10.1163/Ü2589-6229-ESLO-all>>
- Cope, Lida (2021): Dokumentace krajanské variety češtiny v Texasu: současný stav a výhled do budoucna. — In: *Naše řeč*, 104/5, s. 284–311.
- Čechová, Marie a kol. (2008): *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- ČSU — *Život cizinců v ČR*, dostupné z <www.csz.cz>
- Hrbáček, Josef (2004): *Úvod do studia českého jazyka*. Praha: Karolinum.
- Hradilová, Darina (2020): *Role rodilého mluvčího v cizojazyčné komunikaci*. Olomouc: Vydavatelství UP v Olomouci.
- Hrdlička, Milan (2012): Výuka češtiny v zahraničí. — In: *Český jazyk a literatura*, 63/1, s. 67–70.
- Hrdlička, Milan (2023): Co je ještě čeština? — In: *Nová čeština doma a ve světě*, 13/1, s. 23–29.
- Jančák, Pavel (1971): Čeština v Ivanově Sele v Jugoslávii. — In: *Slovo a slovesnost*, 32/3, s. 241–257.

- Jančáková, Jana (1995): Dnešní stav mluvy českých reemigrantů ze Žitomirska na Ukrajině. — In: *Slovo a slovesnost*, 46/3, s. 110–118.
- Jančáková, Jana — Jančák, Pavel (2004): *Mluva českých reemigrantů z Ukrajiny*. Praha: Karolinum.
- Karlík, Petr a kol. (2016): *Nový encyklopedický slovník češtiny I, II*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Kučera, Karel (1990): *Český jazyk v USA*. Praha: Univerzita Karlova.
- Nekula, Marek — Šichová, Kateřina (2017): Variety češtiny a čeština jako cizí jazyk. — In: Nekula, Marek — Šichová, Kateřina (eds.): *Variety češtiny a čeština jako cizí jazyk*. Praha: Akropolis, s. 7–21.
- Svobodová, Jana a kol. (2011): *Fenomén spisovnosti v současné jazykové situaci*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Šichová, Kateřina (2021): Zur phraseologischen Kompetenz bei Herkunftssprechern des Tschechischen. — In: *Brücken*, 28/2, s. 111–144.
- Štěpánová, Marie (2020): Nejstarší mluvčí češtiny v Buenos Aires: uchování a předávání jazyka předků. — In: *Nová čeština doma a ve světě*, 10/1, s. 52–67.
- Utěšený, Slavomír (1962): O jazyce českých osad na jihu rumunského Banátu. — In: *Český lid*, 49/3, s. 201–209.
- Utěšený, Slavomír (1964): Z druhé výpravy za češtinou v rumunském Banátě. — In: *Český lid*, 51/1, s. 27–32.
- Voráč, Jaroslav — Jančák, Pavel (1962): K dnešnímu stavu nářečí střelínských Čechů v Polsku. — In: *Slavica Pragensia*, 3/4, s. 599–604.
- Zajícová, Lenka (2010): *Český jazyk v Paraguayi. Studie o jazykovém kontaktu a zániku*. Olomouc: Vydavatelství UP v Olomouci.
- Zajícová, Lenka (2021): Paraguayská krajanská čeština, jazyková atrofie a emergentní gramatika. — In: *Naše řeč*, 104/5, s. 338–358.

Poznámky

- 1/ Tento výstup vznikl v rámci programu Cooperatio, vědní oblasti Lingvistika.
- 2/ Pojmy krajanská čeština, přistěhovalecký jazyk, zahraniční realizace češtiny, čeština jako zděděný jazyk se mnohdy používají jako v zásadě synonymní, což nepokládáme za optimální. Jejich podrobnější terminologické odlišení však přesahuje cíle i prostorové možnosti příspěvku.
- 3/ Viz Nekula — Šichová 2017, Štěpánová 2020 aj. Zděděný jazyk bývá pojímán jako neprestížní (tedy nespisovný) útvar užívaný příslušníky různých generací především

v mluvené komunikaci (rodina, krajská komunita) v majoritním jinojazyčném prostředí. Bývá osvojován v podobě, v jaké ho užívaly a užívají mluvní vzory mluvčího — prarodiče, rodiče, sourozenci, krajané. Zděděný jazyk se stává často, nikoliv však nutně a výhradně, jazykem mateřským. Někteří mluvčí si jej osvojují až v dospělosti při hledání svých kořenů, národní identity.

4/ Jednu z otevřených otázek představuje komunita neslyšících (jejich počet se v Česku pohybuje v řádech desítek tisíc). Neslyšící komunikují českým znakovým jazykem — svébytným, od češtiny diametrálně odlišným jazykovým kódem. Co se češtiny týče, učí se její psané podobě. Při mechanické aplikaci koncepce národního jazyka („*Národní jazyk je jazyk společnosti, které označujeme termínem národ. Např. český národní jazyk je jazyk, kterého užívají příslušníci našeho národa, mluví-li svou mateřštinou.*“ Hrbáček 2004: 43) bychom mohli dospět k absurdnímu závěru, že dotyční mluvčí nesplňují onu bázeovou podmínku, a nemohou být tudíž pokládáni za české občany.

5/ V souvislosti s testováním úrovně komunikační kompetence v češtině se uvažuje pouze o cizincích. Odkazujeme však na alarmující poznatky, k nimž dospěla Hradilová (2020), když podrobila testu C1 podle Společného evropského referenčního rámce dvě stě roditelých mluvčích češtiny, vesměs studentů gymnázia, střední odborné školy i oborových posluchačů bohemistiky. Ve čtení s porozuměním dosáhlo nejvyššího stupně úspěšnosti jen 14,5 % respondentů, 30 % jich neuspělo, podobně tomu bylo v případech psané komunikace.

6/ Jde o nejstarší českou osadu na území bývalé Jugoslávie z roku 1825. Podle Jančáka (1971) měla na začátku 60. let 20. století 773 obyvatel, z toho 623 Čechů (další Češi se hlásili k chorvatské národnosti), češtinu však ovládali i příslušníci jiných národů — Chorvati, Slovinci i Srbové.

Milan Hrdlička se zabývá lingvistickou bohemistikou, zejména morfologií současné češtiny, otázkami popisu a prezentace češtiny jinojazyčným mluvčím i teorií uměleckého překladu. V současnosti působí jako docent na Ústavu bohemistických studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a na Katedře českého jazyka a literatury Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni. Je autorem řady studií a desítky monografií, např. *Kapitoly z didaktické gramatiky* (Praha: Karolinum 2023), *Kapitoly o češtině jako jazyku nemateřském* (Praha: Karolinum 2019), *Vo vobecný češtině a jiné příběhy* (Praha: Karolinum 2015), *Překladatelské miniatury* (Praha: Karolinum 2014), *Bohemistické miniatury* (Praha: Karolinum 2013) aj., a spoluautorem čtených učebních materiálů češtiny pro cizince. Kontakt: milan.hrdlicka@ff.cuni.cz

INTERVIEW

Lída Cope

Readers of *Czech Language News* know Lída Cope as one of its editors and contributors. Her research is devoted to bilingualism, language contact, attrition, language documentation, and Czech as a heritage language, which is also the focus of this interview.

Lída, I would like to know a little more about how you started off in linguistics. What made you study language and what aspect or aspects of it do you find the most fascinating and worth exploring?

I started my linguistic journey by studying Czech language and literature at the College of Education (“Pedagogical Faculty”) at Palacký University in Olomouc. I was also attending independent language schools because I was eager to improve my English, and this led me to pursue another master’s degree, this time in English, at the Faculty of Arts. Back then, I thought I would become a teacher, either teaching English to Czech speakers or teaching Czech as a foreign language. I was fascinated with language teaching, and this fascination drew me to the field of second language acquisition and TESOL (Teaching English to Speakers of Other Languages).

What made you study these topics in the USA?

I always wanted to study in the US. I got there for the first time in 1989, right before the Velvet Revolution, through an international exchange program (CIEE). We spent a few days in New York City and then we worked at a supermarket in Amagansett on Long Island. When the program was over, my friend from Slovakia and I took a Greyhound bus and we traveled around the United States, sightseeing and stopping at different universities, visiting their admissions offices, and asking questions!

Lida Cope with Janis and J. G. Hrnčíř of Moravia interview Joe and Lawrence Barcak on their farm near Schulenburg

In 1991, at the Faculty of Philosophy in Olomouc, I met Charles E. Merrill, a philanthropist, writer, philosopher, and a businessman, who was promoting student exchange between the US and Czechoslovakia. He wanted to bring at least two students to Spelman College, an all-black women's college in Atlanta, and I jumped at the opportunity. It was at Spelman where I learned how to use a computer, how to write a paper, and where I got exposed to American and especially African American literature. It was an eye-opener on many levels. For work, I babysat for a black family in Atlanta proper, taking MARTA trains back and forth. Johnetta B. Cole, the first black female president of Spelman, had a big impact on me. Her influence had nothing to do with linguistics, it was about how to be leader, how to be a human being.

Eventually, I decided I could get my (second) master's degree in the United States. Mr. Merrill, who was checking in with me regularly, was

supportive and helped me get some financial support for the first year since I couldn't start teaching at grad school right away. That's how in 1992, I ended up at the University of Arizona, where I did my MA in English Language and Linguistics and then PhD in Second Language Acquisition and Teaching.

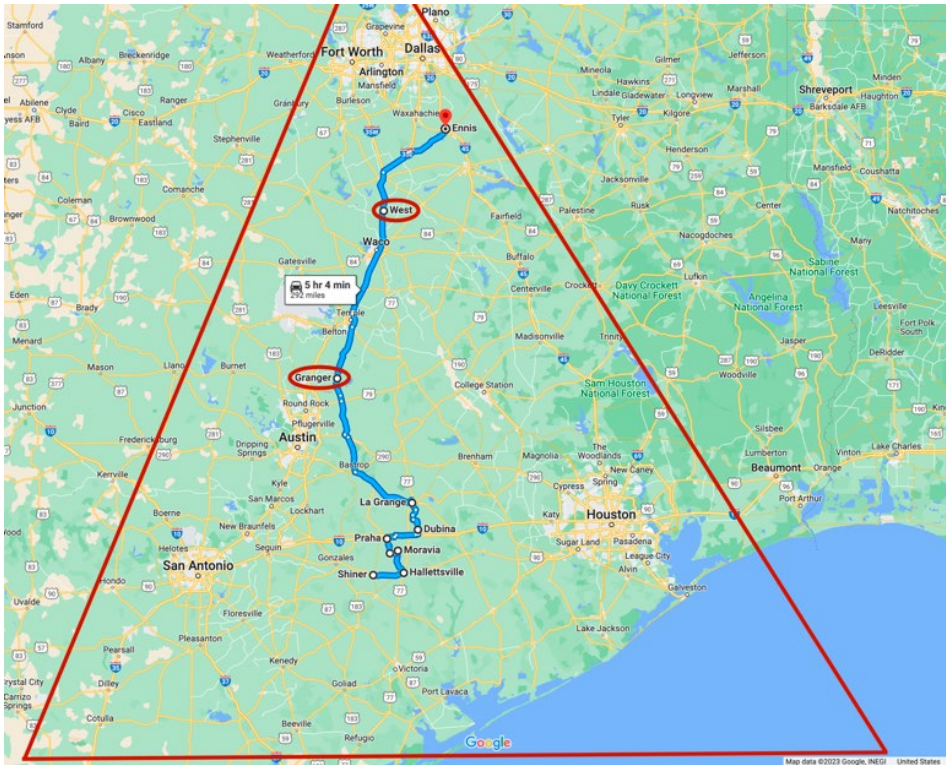
Your name is often associated with the *Texas Czech Legacy Project (TCLP)*. What got you into this project? How did you become interested in the language of Texas Czechs?

During my graduate studies, I was still interested in TESOL and the theory of language teaching, but we were encouraged to branch off and take courses on code-switching, linguistic anthropology, and other interdisciplinary classes taught in other departments. I found myself more and more drawn to these topics, especially code-switching and language contact, and I learned that there was a strong historically Czech community in Texas. Moreover, their ancestors came mainly from Eastern and Northeastern Moravia, and I come from Moravia, so there was a common trait. What also played into this were the guidance and interest from Jane Hill, a renowned linguistic anthropologist at the University of Arizona, who became my dissertation advisor and mentor. Encouraged by her, I applied for several grants, including one from NSF, somehow put all the money together and, in the summer of 1997, started a six-month-long fieldwork in Texas.

I recorded over three hundred hours of speech during interviews and community events such as church picnics, polka dances, festivals, taroky and bingo evenings, weddings, etc. In my dissertation (*Texas Czech: An ethnolinguistic study*, 1998), I could analyze only a segment of that, corresponding to some forty speakers. I thought, "Wow, this is so much material, it would be great to do something more about it." However, it wasn't until 2012 that I was in the position to finally do something about it – and that was when I began my work on the Texas Czech Legacy Project.

What were your first impressions when you started your fieldwork among Czech Texans?

Early on, I zeroed in on two communities. One was West, which prides itself in being the Czech heritage capital of Texas and where Czech heritage is very much commercialized through Westfest, Czech Stop and other Czech-

The “Czech triangle” in central Texas between Dallas, Houston and San Antonio, with some of the prominent Czech towns Lida Cope visited during her fieldwork.

themed shops, as well as merchandise. The town is just off the I-35, so it’s easily accessible. The other one was Granger, a very insulated, rural community. I was drawn there by a Czech-written newspaper called *Našinec*, composed mainly of letters written by Texas Czechs or Czech Texans to its long-time editor, Joe Vrábel.

In West, I was introduced by a post-1968 émigré Jan Vaculík, the editor of another Czech language newspaper called *Hospodář*. He welcomed me to his family, who helped me to “infiltrate” the community so that I gained people’s trust and could conduct the interviews. After West, I spent several weeks in Granger. I found out that the language was overall better maintained in Granger, despite West proclaiming itself the Czech heritage

capital of the region. This was not unexpected, though, given its more insular character.

Is Texas Czech Legacy Project a brainchild of yours? Did other people contribute to its conception?

After I finished my dissertation, I continued visiting Texas once or twice a year and recording more interviews. During that time, I learned about John Tomecek, a master's student at the University of Texas in Austin (UT), who wanted to start the Texas Czech Dialect Project, modeled on the successful Texas German Dialect Project led by Hans Boas from UT. While John graduated and moved on, the idea stayed. By 2012, I started to collaborate with Hans Boas who supported the beginnings of TCLP with great enthusiasm.

When I gathered the necessary financial support, I basically came with a huge suitcase of my audiotapes to the Liberal Arts Instructional Technology Services center at UT to get them digitized. I met a great programmer there, Ryan Miller, who oversaw the TCLP site creation, including its searchable archive of recordings. Ryan has stayed with the project for over a decade, paid or not, supporting the site's maintenance and development even after he left the university. I've also had the support of the Department of Slavic and Eurasian Studies at UT, led by Mary Neuburger, and the help of two Czech lecturers in that department: first, CzLN's very own Veronika Tuckerová and then Mark Hopkins.

What are some of the most important features of TCLP?

I wanted the project to be physically located in Texas even though I am not based there. Austin is in the heart of central Texas and that's where the most populous Czech communities were, so it is the most fitting location.

The dialect archive within the TCLP site features downloadable, themed segments from interviews transcribed in ELAN, a software developed by the Max Planck Institute. For annotation, we adapted the Texas German Dialect Project model so it would be appealing to linguists but remain accessible to the public. It is a classic three-tier transcription with the original utterances in Czech, English token-by-token glosses on the second line, and an idiomatic English translation on the third line. However, in addition to

a default view with each sentence on a separate line, it also has a “Read-Along” feature, whereby you can read the whole conversation in either Czech or English in one continuous paragraph, following the exchange between the interviewer and the interviewee.

What is Texas Czech Legacy Project’s status and where is it heading?

Developing the archive requires a lot of time-consuming work: segmenting the recordings, selecting the segments, transcribing the audio recordings, quality control, making the archive searchable, coordinating all the work. Some of the transcriptions have been done remotely by students from Charles University who get credits (“zápočet”) for it. They are students of Dr. Robert Dittmann, a dialectologist interested in the Czech diaspora. The students who worked for the project and are chiefly responsible for the available transcriptions are credited on the website. I am doing most of the work at a distance, in the role of a research associate at UT, and Hans Boas graciously serves as my on-site coordinator. We recently moved the platform to the latest version of the open-source platform Drupal.

In the future, we would like to make more recordings and their transcriptions available on the website, so that they could be downloaded, researched further, or used by the interested public. I would love to make use of the professional relationships I have with several linguists at Charles University and add the recordings to ORAL, a large corpus of spoken Czech. Moreover, Marie Kopřivová from the Institute of the Czech National Corpus coordinates the development of an interactive map of recordings of Czech from around the world (<https://czech-map.netlify.app>), and it would be wonderful to have speech samples of Texas Czech included there.

Isn’t it interesting, symbolic even, that Texas Czechs lived mainly in the neighborhood of Germans and now, the Texas Czech Dialect Project is modeled after the Texas German Dialect Project, and, moreover, its main liaison at UT is a German professor, Hans Boas?

Yes, that’s a good point. Eva Eckert wrote about this symbiosis from the perspective of language, maps, and identities in her 2018 article “Immigration, language, and conflicting ideologies: The Czech in Texas”. We know that Czechs in Texas were drawn to places in the proximity of German-speaking

settlements, which were established earlier. At the same time, Czechs were eager to proclaim their independence from the Austro-Hungarian empire after resettling from Europe, often criticizing Germans, while Czechs were always “perfect” and “doing things right”. Germans might not have been liked by Czechs very much, but they were the most familiar to them – and it’s that familiarity that drew Czechs to Germans.

Unsurprisingly, in the beginning, marriages between Czechs and German were discouraged. Later, they became more common. When I would interview a mixed Czech-German couple, it was interesting to hear the German spouse, be it a wife or a husband, often say something like “I am a born-again Czech”. It indicates that of the two cultures, the Czech one would often take the lead if they met in one family.

Do you think there are any present-day parallels to the situation in Texas one hundred years ago? If there was a linguist who would want to study Czech language attrition now, where should they go?

Linguists should still go to Kansas, Nebraska, or Minnesota, for example. They could find pockets of Czech speakers in Chicago, New York City, and elsewhere – although in urban areas, the minority language goes away much faster, usually within three generations. However, it’s hard to find parallels to Czech diaspora in Texas because of the mass character of chain migration from a particular area. It would almost empty some villages, because people who came first were writing letters home, often embellishing their circumstances, to draw others to join them. About 90% of emigrants came from the Moravian towns of Vsetín, Zádveřice, and Frenštát pod Radhoštěm, and from the Lanškroun region in Northeastern Bohemia.

The reasons for migration are different too. In mid-19th century, it was poverty, religious freedom, and escaping political oppression. Contemporary migration is driven mainly by work opportunities, and it is much more individualistic. The motivation for immigration and its character clearly changes. On the other hand, the way the morphologically rich Czech language “shrinks” in contact with morphologically poor English is very similar and its attrition follows the same patterns now as it did in the case of Texas Czechs.

Lída, thank you very much for the interview. Let me add that if our readers want to see and hear some concrete examples of examples of typical features of Texas Czech that you gathered during your research and learn more about TCLP, they can watch [your talk for SVU NY](#) that was recorded shortly after this interview took place, in January 2023.

Věra Dvořák, Ph.D. is a linguist, language AI specialist and language teacher. Her research focuses on the analysis of Czech syntax and morphosyntax in the framework of generative grammar. She currently works in the IT industry, in the role of Machine Learning Operations manager at a New York company Yext. She is also a member of an international group creating a new textbook of Czech as a heritage language for Czech schools abroad. vera.dvorak.ling@gmail.com

Lída Cope, Ph.D. is a professor of applied linguistics and chair in the Department of English at East Carolina University in Greenville, North Carolina. Her recent publications include a comprehensive overview of Czech communities around the world, “Language loss: Czech in the diaspora” (co-authored with Robert Dittmann, *BRILL* 2020), and “Taking stock and looking forward: Documenting a diasporic variety of Czech in Texas” (*Naše řeč* 2021). copel@ecu.edu

Od poslechu k výslovnosti

Michaela Paldusová

1. Úvodem

K efektivnímu dosahování komunikačních cílů v cizím jazyce je zapotřebí nejen osvojení morfosyntaktických kategorií, slovní zásoby nebo sociokulturních dovedností, ale také (a v mluvené komunikaci především) funkční výslovnosti. Ta je tedy bezesporu nedílnou součástí komunikační kompetence, protože umožňuje lepší orientaci v jazyce, pomáhá k větší efektivitě a plynulosti projevu a v neposlední řadě může ušetřit nerodilé mluvčí nepřijemných situací. A nejen to. Dobře osvojená výslovnost může otevírat pomyslná vrátka k lepší integraci i pracovnímu zařazení.

Požadavek některých studentů, ale i lektorů na co nejpřesnější osvojení foneticko-fonologické roviny se ale pro obě skupiny může stát velmi frustrujícím. Správnou výslovností v kontextu výuky češtiny jako cílového jazyka je třeba rozumět spíše tu, která vede k bezproblémové výměně informací a dosažení komunikačního cíle. Je to tedy výslovnost především srozumitelná. Zahrnuje funkční osvojení artikulace jednotlivých hlásek, pravidla jejich kombinace, umístění přízvuku a intonace.

I když je výslovnost součástí jazyka, jde ve větší míře o záležitost motorickou, resp. oromotorickou (tzn. motoriku mluvidel). Na její osvojování má vliv velké množství faktorů, včetně psychomotorického vývoje, svalového napětí i osobnostních charakteristik. Aby probíhalo bez větších komplikací, pomáhá mi držet se několika zásad.

Primární je adekvátní stanovení cílů. Ty je třeba stanovit na základě pokročilosti, rodném mateřském jazyce i individuálních charakteristikách studentů.

Nedílnou součástí celého procesu je osoba lektora či lektorky. Míra vnímavosti, citlivosti a trpělivosti hraje velmi důležitou roli. Situace také bude

mnohem snazší, zná-li lektor rodný jazyk studentů a dokáže jejich chyby na jeho základě predikovat a pracovat s nimi.

Na nácvik výslovnosti je dobré studenty připravit, stejně jako na poslechové nebo čtecí aktivity.

Výslovnost není jen záležitostí artikulace, ale také poslechu. Doporučuji začínat vždy s poslechovými cvičeními, následně přikročit k nácviku artikulace.

Artikulaci je důležité studentům přesně popisovat, to znamená ukázat, kde a jakým způsobem se zapojují konkrétní části mluvidel.

V tomto článku některé z těchto zásad přiblížím a představím, jaké metody a postupy mohou lektori čej používat, aby studentům s osvojením výslovnosti pomohli.

2. Role těla

Jak už jsem zmínila, u výslovnosti se jedná především o motorickou dovednost. Proto se snažím před každým nácvikem studenty uvolnit, a to nejen v oblasti mluvidel, ale i celého těla. Uvolnění velkých svalových skupin vede ke snazšímu uvolnění svalů obličeje. Zařazuji krátké aktivity, které odbourají počáteční stres, zlepšují atmosféru, studentům umožní vnímat svoje tělo, uvolnit svalové napětí, získat energii na náročné cvičení (tím nácvik výslovnosti bezesporu je): od skákání a protahování přes jazykovou rozcvičku k uvolnění mluvidel (inspirace k jazykové rozcvičce lze najít zdarma např. na stránkách organizace Člověk v tísni).

3. Role poslechu a nácvik artikulace

Výslovnost se formuje spolu s poslechem (Hendrich 1988: 89), proto nesmíme opomenout jemnou sluchovou diferenciaci hlásek, tzv. fonematický sluch. Před samotným nácvikem artikulace jsou tedy vhodná cvičení poslechová. Jejich pomocí se studenti učí rozpoznávat jemné nuance (např. mezi *h* a *ch*, *s* a *z* apod.). Není totiž samozřejmostí, že studenti hlásky správně sluchově rozliší a odpovídajícím způsobem zapíší. Velmi často se stává, že cílový jazyk vnímají prizmatem zvukového systému své mateřštiny (Flege, 1995).

Ruku v ruce s poslechovými cvičeními je třeba studentům přesně popisovat artikulaci hlásek (srov. Levis/Sonsaat 2019). Osvědčuje se mi kromě přesného popisu činnosti artikulátorů využívat i jejich obrázky, artikulaci prakticky ukazovat i znázornit pomocí celého těla, nebo využít logopedických pomůcek, jako například model dutiny ústní (viz tzv. Smart Mouth). Pokud studenti jemné rozdíly neslyší, může právě popis artikulace vést k jejich uchopení. Je-li sluchová diferenciací i tak příliš náročná, osvědčuje se mi pracovat s nejazykovými zvuky (zvuky zvířat etc.), zvuky kolem nás, které zvukovou podstatu hlásek připomínají (šustění papíru, syčení balónku, tukaní dřívky, srov. také Gjurová 2011: 33–38). Pomáhá i spojování s barvami a vlastnostmi materiálů (měkká houbička, tvrdé dřívko).

U nácviku slyšení (percepce) konkrétních jevů se mi osvědčilo používat (zatím) neznámá slova, jak si ukážeme dále. Podporuje se tím koncentrace na vnímání jemných nuancí. Vlastní produkci je optimální trénovat na slovech z lekcí, pro studenty praktických.

4. Procvičování výslovnosti v učebnicích a jiných materiálech

Lektoři si často kladou otázku, odkud čerpat inspiraci k výslovnostním cvičením. To je dáno především tím, že ve starších učebnicích se procvičování výslovnosti mnohdy opomíjelo, nebo prostě skutečností, že lektorovi nabídka cvičení v používané učebnici nevyhovuje. Inspirací může být pohled do jiných učebnic (srov. např. Titěřová a kol., 2018), přičemž učitelé by pak měli cvičení a jejich náročnost uzpůsobit své konkrétní skupině studentů.

V nedávné době vznikly také materiály přímo cílené na výslovnost, projekt *ProCzeFor*, inspirativní jsou i skripta staršího data (Palková 1989).

Každý jazyk má svou melodii a rytmus. Spojit tedy osvojování výslovnosti s rytmickými básničkami a písničkami považuji za efektivní, zábavný a praktický způsob, jak ještě lépe studenty v jejich snaze podpořit (více např. Veroňková 2015). Pro lektory se tak rozšiřuje zásobárna materiálu, který můžou využít.

Největší studnicí inspirace jsou ale podle mého názoru studenti sami. Pokud se jako lektoři alespoň základně orientujeme ve zvukovém systému jejich rodného jazyka, můžeme problémy ve výslovnosti předvídat a zaměřit se na ně. Chyby také můžou vést ke změnám významu, které nám můžou

být inspirací ke cvičením s tzv. minimálními páry (slovy lišícími se jednou hláskou, *byt – být, les – lis, hrad – hlad*). Pokud např. student soustavně vyslovuje *kdy* místo *kde*, *kolík* místo *kolik*, máme základ pro takové cvičení (viz dále), které přímo reaguje na jeho potřeby.

5. Praktické ukázky

Mně osobně se v běžných lekcích osvědčuje trénovat výslovnost na slovech z lekcí/ učebních materiálů, na těch slovech, s nimiž studenty na lekci plánuji seznámit a u kterých předpokládám, že by si je měli aktivně osvojit a umět používat. Následující ukázky cvičení se budou týkat slovní zásoby na téma jídlo.

Doplňování hlásek

Nejjednodušším typem cvičení je cvičení na doplňování hlásek u nových slov. U těch slov, jejichž význam studenti (zatím) neznají, se budou moct lépe soustředit na zvukovou podobu. Cvičení je variabilní a můžeme jeho pomocí trénovat sluchovou diferenciaci hlásek všeobecně, nebo rozlišení vybraných problematických jevů a skupin. Podle očekávaných problémů můžeme vynechat konkrétní typy hlásek, např. jen vokály, znělé/neznělé konsonanty, nebo jen *h* a *ch* či diakritiku.

Studenti pro ně neznámá slova nejprve poslouchají a na základě poslechu mají doplnit vybrané hlásky.

Cvičení na procvičování diakritiky nebo vokálů můžou vypadat následovně:

Poslouchejte a doplňte diakritiku (háčky a čárky). Potom čtete nahlas.

1. maso	4. vino	7. kava
2. sunka	5. pivo	8. brambory
3. voda	6. ryze	9. caj

Poslouchejte a doplňte vokály. Potom čtete nahlas.

1. m_s_	4. v_n_	7. k_v_
2. š_nk_	5. p_v_	8. br_mb_r_
3. v_d_	6. r_ž_	9. č_j

Poté, co studenti diakritiku nebo hlásky doplní, můžou konzultovat ve dvojicích, následně ukážeme správné řešení a několikrát společně správně přečteme. Chyby v *i* a *y* nepenalizujeme, ukážeme studentům, že se obě vyslovují stejně, rozdíl je ortografický a je třeba si grafickou podobu slov pamatovat. Pokud se objeví problémy s konkrétními hláskami, doporučuji si je zapamatovat a tematizovat v cíleném nácviku výslovnosti v rámci následujících lekcí.

Pro lepší fixaci výslovnosti a psané podoby se mi osvědčilo, když studenti nejprve doplňovali například diakritiku a potom na konci lekce jako opakování vokály. Vždy ale záleží na pokročilosti studentů, přičemž je dobré si uvědomit, že dosažená jazyková úroveň nemusí odpovídat míře osvojení výslovnosti.

Minimální páry

Rozlišování jemných zvukových rozdílů můžeme trénovat na minimálních párech (slozech, která se liší jednou hláskou). I v tomto případě se můžeme inspirovat tématem lekce, v našem případě z oblasti jídla, a potenciálními chybami, které se můžou objevit, například: *maso* – *máslo*, *rýže* – *lyže* – *líže*, *mouka* – *muka* – *moka*, *koření* – *kořeny* – *kožený*, *syrový* – *sýrový*.

Slova můžeme mít napsaná na kartičkách a hrát tzv. chňapačku: Na stole jsou rozložené kartičky se slovy, lektor čte slova, studenti po nich rychle „chňapou“, vítězí ti, kteří mají nejvíc kartiček. Studenti si poté můžou diktovat slova mezi sebou. Vhodné je zapojit i pohyb a procvičovat v rámci tzv. chodičky, kdy studenti chodí po třídě, říkají slovo, které mají na kartičce a musí najít buď minimální pár, nebo slovo stejně znějící.

Z minimálních párů se dají vytvořit další typy cvičení jako například *Bingo* nebo *Slyším-říkám*:

Označte pět slov a poslouvejte. Když uslyšíte slovo, které jste označili, máte bod.

maso	mouka	lyže
koření	máslo	kořeny
rýže	kožený	líže
syrový	moka	sýrový

Student, který jako první vyčerpá svá označená slova, nebo má nejvíc bodů, vyhrává. Praktické pro lektory je vytvořit ze slov nějaký obrázek (smajlík,

křížek...), který hned po skončení ukáže studentům, aby měli zpětnou vazbu a viděli, která slova ne/slyšeli správně.

Pracujte ve dvojicích nebo ve skupině. První student přečte slovo ze sloupečku „Říkám“ z řádku, kde je ve sloupečku „Slyším“ slovo START. Druhý student najde slovo, které slyší, ve sloupečku „Slyším“ a přečte další slovo ze stejného řádku a sloupečku „Říkám“. Pokračuje se až do řádku, který obsahuje slovo CÍL.

Slyším	Říkám
START	mouka
sýrový	rýže
mouka	sýrový
rýže	máslo
máslo	syrový
syrový	CÍL

Morseovka

Délka vokálů se jeví jako problematická pro široké spektrum studentů. Při jejím rozpoznávání a fixaci se mi napříč věkovými skupinami osvědčila hra *Morseovka*. Princip je jednoduchý, krátký vokál je znázorněn tečkou, dlouhý čárkou (ta může být buď svislá a evokovat čárku nad vokály, nebo vodorovná, jako je tomu v Morseově abecedě). Lektor si připraví kartičky se symboly, které odpovídají schémátům poslouchaných slov, čte slova a studenti podle poslechu ukazují kartičky se symboly. Variantou může být tabulka, do které pod schémata studenti zapisují slova. Další možností je nechat studenty na základě slyšených slov schéma zapisovat.

Poslouchejte a doplňte slova k symbolům. Tečka · je krátký vokál, čárka — znamená dlouhý vokál. (Lektor čte slova, po skončení ukáže tabulku se správným řešením — viz zde.)

·	··	— ·	···
čaj	maso	káva	brambory
	pivo	rýže	
	šunka	víno	
	voda		

Nesmíme zapomínat, že po tréninku percepce (vnímání) musí přijít trénink vlastní produkce. Studenti by měli dostat zpětnou vazbu, aby zjistili, která slova (příp. hlásky, slabiky) (ne)slyšeli správně. Následovat by mělo sborové čtení a nácvik správné artikulace. Každý student by si nacvičovaná slova měl několikrát sám vyslovit a od lektora zjistit, jak se mu výslovnost daří.

Po nácviku zvukové stránky přistoupíme k další práci se slovní zásobou, studenti se seznámí s významem, morfosyntaktickými kategoriemi atd.

Na konci lekce tedy ideálně umí slova vyslovit, vědí, co znamenají a jak se zapojují do vyšších celků (např. *voda*, *perlivá voda*, *Piju rád perlivou vodu*. etc.). Tím zvýšíme srozumitelnost promluv a potenciální úspěšnost komunikace.

6. Závěrem

Zařadíme-li do lekcí nácvik fonemického sluchu spolu s přesným popisem artikulace a jejím nácvikem, pomůžeme studentům, aby jim bylo správně rozuměno. Vzhledem k náročnosti celého procesu se osvědčuje výslovnostní cvičení zařazovat co nejčastěji a v relativně krátké formě, hravě, nenásilně, rytmicky a ideálně se zapojením celého těla, například i jen pomocí jazykových rozcvíček.

Pokud chceme studenty naučit hlásky specifické pro daný jazyk slyšet, umět artikulovat a používat v kontextu, měli bychom zapomenout na jazykolamy. Leckoho jimi jen vyděsíme. Pro studenty, kteří se naučí hlásky slyšet a víceméně úspěšně vyslovit, můžou být zajímavou metou. Pro praktickou potřebu se efektivně dorozumět však nehrají významnou roli.

Nejdůležitější ze všeho je především trpělivost, laskavost k sobě i studentům a oceňování sebemenších pokroků.

Literatura:

Člověk v tísní (pracovní listy): <https://www.clovekvtsni.cz/pracovni-listy-a-karty-pro-podporu-predskolniho-vzdelavani-rikame-si-spolecne-vakeras-jekhetane-1103pub>
 Flège, James Emil (1995): *Second Language Speech Learning. Theory, Findings, and Problems*. — In: Strange, Winifred: *Speech Perception and Linguistic Experience: Issues in Cross-Language Research*. York Press: Baltimore.

- Gjurová, Naděžda (2011): *Čeština jako cizí jazyk pro začínající školáky – Metodika pro učitele*. Praha: Portál.
- Hendrich, Josef a kol. (1988): *Didaktika cizích jazyků*. Praha: SPN.
- Palková, Zdena (1989): *Kurs české výslovnosti pro cizince*. Praha: SPN.
- Titěřová, Kristýna a kol. (2018): *Levou zadní 1: Čeština jako druhý jazyk*. Praha: META.
- Levis, John/Sonsaat, Sinem (2019): Quality Teacher Education for Pronunciation Teaching in L2 Classrooms. — In: de Dios Martínez Agudo, Juan (ed.): *Quality in TESOL and Teacher Education*. Boca Raton: Routledge.
- Veroňková, Jitka (2015): Využití písňových textů při výuce zvukové stránky češtiny. — In: Tomancová, Martina (ed.): *Sborník Asociace učitelů jako cizího jazyka*. Praha: Akropolis.

Michaela Paldusová vystudovala obory Český jazyk a literatura a Lingvistika – fonetika na Filozofické fakultě UK. V rámci výuky čj se specializuje na výuku výslovnosti. Zajímá ji propojování jazyka s pohybem, rytmem a melodií. Kontakt a více informací viz web. m.paldusova@seznam.cz

RECENZE

Lubomír Sůva (2021): *Der Tschechische Himmel liegt in der Hölle. Märchen von Božena Němcová und den Brüdern Grimm im Vergleich.* Zürcher Schriften zur Erzählforschung und Narratologie (ZSEN), svazek 6, Ilmtal-Weinstraße: Jonas Verlag. 286 stran. ISBN: 978-3-89445-583-5

„Vědecká kniha musí být vědou: ale musí být také knihou.“ Tento výrok J. Ortegy y Gasset, který si kdysi E. R. Curtius zvolil jako motto své *Evropské literatury a latinského středověku*, vystihuje dobře přednosti disertace Lubomíra Sůvy z Univerzity Göttingen *Der Tschechische Himmel liegt in der Hölle* (České nebe leží v pekle). Jde o důležitý počín, jímž se uzavírá desítky let zející mezera na poli výzkumu pohádek Boženy Němcové. Zároveň je to kniha s promyšlenou stavbou, napsaná elegantním, jasným jazykem, který čtenáře neodrazuje, nýbrž zve.

Práce se primárně věnuje vybraným textům Němcové ze sbírky *Národní báchorky a pověsti* a podle všeho je to vůbec první monografie, která si klade za cíl srovnání pohádek Němcové s *Pohádkami bratří Grimmů*,¹ pojaté jako zkoumání inovativních textových strategií Němcové na pozadí základního modelu ‚lidové pohádky‘ vytvořeného právě Grimmy.²

Sůva, stejně jako novější grimmovské bádání, polemizuje s tradiční představou o dávnověkém původu a anonymním, kolektivním autorství ‚lidové pohádky‘, kterou jako by stačilo jen najít (‚sebrat‘). Pro Sůvu je ‚lidová pohádka‘ svědectvím nikoli národního dávnověku, ale evropského romantismu, nikoli fenomén folkloristický, ale literární. Na různých místech textu mluví o *konstruktivismu* v činnosti romantické generace bratří Grimmů i českých obrozenců. ‚Lidová pohádka‘ je romantický *konstrukt*, představovaný autory (‚sběrateli‘) jako *rekonstrukce* ideální podoby mýtu v době ‚dětství‘ národa, než moderní doba přinesla odcizení a fragmentarizaci a překryla původní ‚přirozenou‘ poezii lidu.

Podle Sůvy určovala romantická mytologická teorie o starobylém a anonymním původu pohádky celou poetiku žánru: motiviku ‚náležitých detailů‘, stylové prostředky, narativní strukturu, výběr definitivní verze v případě dochovaných variant... Představa, že prapůvodní mýtus existuje jen jako

idea, roztržštěný a překrytý odcizujícím dějinným vývojem, umožňovala sbírat ‚lidové‘ pohádkové látky i v literatuře (ve sbírkách autorských pohádek) a od vzdělaných příslušnic středních vrstev. Právě proto, že ideální podoba ‚lidové pohádky‘ nebyla dochovaná (dochovaly se jen ‚deformace‘ původního mýtu), výsledná ‚věrná reprodukce‘ se *měla* lišit od reálných textových variant, které byly sebrány. Výsledkem byl text umělý, autorský a ve své podstatě moderní. Grimmové, představitelé romantismu, vytvořili nový žánr, který má s pohádkami starého ražení společné prakticky jen některé látky a motivy, ale jinak jde o moderní literaturu odpovídající na potřeby své doby. V návaznosti na Andrého Jollese a s podobnou rezervou, již vyjadřuje Jolles, Sůva označuje tento žánr jako „Gattung Grimm“, „žánr bratří Grimmů“.³

Pohádková tvorba Grimmů i Němcové je podle autora součástí téhož fenoménu romantické ‚lidové pohádky‘ a rozdíly v poetice obou textových korpusů mohou být hodnoceny jen na tomto společném základě. Sůva dovozuje, že to byli Němcová a Erben, kdo etabloval žánr ‚lidové pohádky‘ v českém prostředí. Větší část práce se soustřeďuje na komparaci třinácti pohádek Němcové⁴ a látkově příbuzných textů z *Pohádek bratří Grimmů*. Výběr zkoumaných textů a jejich pořadí nejsou libovolné, reprezentují inovace, jimiž Němcová obohatila ‚žánr bratří Grimmů‘. Kompozice knihy vede čtenáře k lineárnímu čtení: nejen, že úvodní kapitoly osvětlují kontext tématu, aby čtení hlavní části probíhalo na pozadí základních tezí, konceptů a historických informací, ale i hlavní část samotná je lineárně koncipovaným textem, v němž jednotlivé analýzy pohádek navazují jedna na druhou a slouží jako pojednání o obecnějších otázkách zásadních pro charakter tvorby Němcové. První (nebo spíše ‚nultá‘) analýza (*Alabastrová ručička*) dokazuje, že romantismus je „základním gestem jejího díla“. První pohádka vlastní analytické části *O zlatém kolovratu* ilustruje různorodou poetiku žánru ‚lidové pohádky‘, jak jej Němcová modifikovala. Sled analýz završuje brilantní interpretace *Čertova švagra*, v němž Němcová již definitivně překračuje hranice ‚lidové pohádky‘ i romantismu, propojuje pohádkovou tvorbu s venkovskou prózou a mnohem víc než dosud vpouští do pohádkového světa aktuální sociální otázky. (Právě lekce uštědřená čertovu švagra Petrovi se objevuje v titulu monografie: české nebe se nachází v pekle.)

K inovacím, kterými Němcová podle Sůvy aktualizovala ‚žánr bratří Grimmů‘, patří tematizace vnitřního života figur a s tím související změny

vypravěčské instance a perspektivizace; sociální kritika; ‚obrazy ze života‘, které nemusejí nutně souviset se syžetem pohádky, ale zavádějí do narativu dvojí rytmus střídání denních a ročních dob, jehož pravidelnost vytváří dojem stálosti a ‚mytologického bezčasí‘; a konečně silné zapojení prostého lidu jako aktéra a předmětu vážného literárního zpracování. Zatímco u Grimmů je ‚lid‘ součástí vyprávění implicitně jako garant jeho autentičnosti, u Němcové je venkovský život explicitně znázorňován. Je možné to spolu se Sůvou interpretovat jako důsledné uplatnění romantického univerzalizmu, tedy spění k jednotě, rušení hranic mezi stavy, mezi přírodou (venkovskými látkami) a kulturou (vážným literárním ztvárněním), a také jako projev demokratického smýšlení Němcové, ale je možné chápat toto propojení i v dlouhodobějším kontextu rozšiřování ‚přijatelných‘ tematických oblastí vážné/vysoké literatury ve smyslu *Mimesis* Ericha Auerbacha (postupně narůstající a v 19. století vrcholící zájem o neprivilegované společenské vrstvy jako téma literárního zpracování, goncourtovské ‚právo [nižších vrstev] na román‘).

V několika úsecích je tematizován Erbenův podíl na ustavení žánru ‚lidové pohádky‘ v českém prostředí a význam jeho spolupráce s Němcovou, ale jde spíše o zmínky a jeden poměrně stručný exkurs a čtenář se může ptát, zda by Erbenovo působení nemělo být podrobněji vyloženo. Nelze než souhlasit, když Sůva konstatuje, že podrobnější prozkoumání vztahu mezi pohádkami Erbena a Grimmů a také Erbena a Němcové (s důrazem spíše na shody než rozdíly) představuje další mezeru a výzvu pro budoucí badatele. Mnohem více zkrátka přicházejí v práci jiné osobnosti a fenomény, jejichž význam (pozitivní ve smyslu inspirace nebo negativní ve smyslu podnětu k vyhranění) Sůva ve své argumentační linii jasně uznává a sám je do svého výkladu uvádí: Nebeského teoretická reflexe pohádky a jeho vliv na Němcovou; stylizace pohádek 20. a 30. let 19. století do slovanských hrdinských eposů; lidové tisky; „předgrimmovské“ vzorce – to vše se v práci objevuje, ale často jen ve formě letmých zmínek. Větší podrobnost by byla vítána, zvláště u práce tak informativní a v mnoha ohledech důkladné. Proč například nejsou více zohledněni předchůdci Grimmů v německojazyčném prostředí, alespoň ti, kteří působili krátce před nimi (Musäus, Naubert, Tieck)? Práce opakovaně zdůrazňuje novátorství Grimmů a popisuje jejich přístup ke ‚sběru‘ pohádek, ale nevyhraňuje je zcela jasně proti starším autorům. Zároveň konstatuje, že ‚lidové pohádky‘ vznikaly už před Grimmy. Byl to tedy žánr ‚lidové pohádky‘, ale

ne ‚Gattung Grimm‘? V čem je rozdíl? Jistou odpověď kniha nabízí, ale jen stručnou. Podobné je to v části věnované Němcové: je tu několikrát řečeno, že se Němcová rozešla s konvencí pohansko-hrdinské stylizace pohádek, ale tato konvence není popsána.

Je jen málo takových otázek, které se během čtení naskýtají a zůstávají otevřené; mnohem více otázek je v průběhu četby postupně zodpovězeno. Souvisí to s výše uvedeným ‚lineárním‘ stylem práce, který čtenáře vede a někdy mu skýtá překvapení, např. dočte-li se, že autor objevil v prameňech ručně psanou poznámku Jacoba Grimma o Erbenovi nebo že jako první odhalil souvislost mezi pohádkou Boženy Němcové *O Jozovi* a anonymní povídkou *Trudchen* z r. 1791. Je třeba vyzvednout i autorův jazyk, který je kultivovaný, precizní, a zároveň velmi přístupný, prostý žargonu, s nímž se v literární vědě bohužel často setkáváme.⁵

Monografie bude dozajista přínosná nejen pro ty, kdo se zabývají žánrem pohádky, Boženou Němcovou či bratry Grimmovými (a mohli by být inspirováni k podobným komparatistickým studiím, např. o Erbenovi nebo o *Slovenských pohádkách a pověstech* Němcové). Sůvova koncepce představuje ‚lidovou pohádku‘ jako integrální součást romantismu. Jeho argumentační linie, analýzy a interpretace se tak stávají součástí zkoumání romantismu jako takového. Konstruktivistický pohled na ‚lidovou pohádku‘ pak přispívá i k teoretické reflexi mýtů a tradic obecně. Pasáže osvětlující důvody, proč se literární věda po desítky let nechtěla zabývat vztahem Němcové a Němců a proč nesměla být zpochybňována lidovost ‚lidové pohádky‘, se dotýkají politické historie 20. století.

Knihu *Der Tschechische Himmel liegt in der Hölle*, oceněnou mj. Cenou Lutze Röhricha (nadace Märchenstiftung „Walter Kahn“), lze jediné doporučit ke čtení a přát si, aby vyšla i v češtině.

Poznámky

1/ Jacob a Wilhelm Grimmové vydávali své pohádky ve svazcích se souborným názvem *Kinder- und Haus-Märchen*. V českém prostředí se ujal titul *Pohádky bratří Grimmů* či zkráceně prostě *Pohádky*.

2/ V souladu s recenzovanou knihou užívám při označování (grimmovského) žánru ‚lidové pohádky‘ jednoduchých uvozovek, aby bylo zřejmé, že jde o užití v terminologickém smyslu, a tedy ne o jakoukoli pohádku lidového původu.

3/ Jolles uznává, že se dopouští definice kruhem, ale z pragmatických důvodů přesto provizorně definuje pohádku jako „[...] vyprávění nebo příběh takového druhu, jaké bratři Grimmové shromáždili ve svých Pohádkách.“ Dodává, že „[...] bývá zvykem považovat literární útvar za pohádku, pokud se — obrazně řečeno — více či méně shoduje s tím, co je obsaženo v *Pohádkách bratří Grimmů*. Proto dříve, nežli se pokusíme o definici pojmu pohádky, budeme obecně hovořit o *žánru bratří Grimmů*.“ André Jolles: Pohádka. Přel. Ladislav Futtera. In: Slovo a smysl. R. XVII/2020. Č. 33. S. 334.

4/ Ze 72 pohádek Němcové, bibliograficky a typologicky zpracovaných v příloze.

5/ V této souvislosti je třeba vytknout nakladatelství, že zvolilo velmi nevhodnou grafickou úpravu, která některým lidem znemožní čtení.

Ctirad Sedlák vystudoval českou a německou filologii na Univerzitě Palackého v Olomouci. Působil jako lektor českého jazyka a literatury na univerzitách v Krakově, Vídni a Lipsku a v současné době pracuje jako lektor češtiny na Varšavské univerzitě. ctirad.sedlak@uni-leipzig.de

Olga Müllerová: Dialog a mluvená čeština
(výbor z textů).

Editoři J. Hoffmannová, L. Jílková a P. Kaderka.
Praha: NLN 2022.

392 stran. ISBN 8074228207, 9788074228209

V loňském roce byl vydán reprezentativní výběr z textů naší přední badatelky v oblasti mluvené češtiny Olgy Müllerové. Tento výběr k vydání připravili její kolegové a následovníci Jana Hoffmannová, Lucie Jílková a Petr Kaderka. Z bohaté autorčiny tvorby vybrali studie zaměřené na dialog. Jak sami editoři uvádějí, podnětem k vydání tohoto výběru byla snaha, aby její dílo bylo dostupné i současným studentům a badatelům. Za to jim patří velké poděkování, neboť některé články nejsou snadno dostupné.

Tato publikace zároveň ukazuje nejen šíři autorčina zaměření, ale i historii výzkumu mluvené češtiny a jeho proměny. Díky autentickým přepisům můžeme také sledovat, jak se měnil způsob mluvené komunikace v průběhu času. Mnohé závěry, ke kterým autorka dospěla, potvrzují i dnešní rozsáhlejší data. Naproti tomu v některých oblastech, jako je např. mediální komunikace, došlo ke značným proměnám.

Práce je rozdělena do pěti oddílů. První z nich s názvem *Výstavba dialogu* je věnován obecnějším otázkám strukturace dialogu, ale obsahuje i analýzy telefonního rozhovoru a srovnání dialogu v mluveném a psaném vypravování. Druhý oddíl *Dialog z hlediska účastníků, jejich vztahů a záměrů* přináší pohled na konflikt, nepochopení, vytváření kompromisu v rámci dialogu, vzájemné přizpůsobování partnerů v dialogu i roli smíchu. Pozornost je věnována i rozdílům a shodám v komunikaci mužů a žen a analyzována je komunikace mezi lékařem a pacientem, i dětským pacientem. V třetím oddíle nazvaném *Syntax mluvených dialogů, kontaktové prostředky* jsou příspěvky zaměřené nejen na syntaktické jevy typické pro mluvený projev, jako jsou přídatné výrazy, opravy, opakování, ale je zdůrazněna i zvuková stránka jazyka. Studie o kontaktovcích prostředcích přináší přehled těchto prostředků v dialogu i monologu s příklady konkrétní analýzy. Ve čtvrtém oddíle *Komunikační situace a žánry mluvených projevů* jsou soustředěny články

věnované žánrovému i generačnímu rozpětí mluvených projevů. Nachází se zde studie věnovaná komunikaci seniorů, v další se pak autorka zamýšlí nad komunikací dospělých s dětmi. V posledním oddíle s názvem *Dialogy v médiích* je pozornost autorky upřena především na komunikaci v rozhlasovém a televizním vysílání.

Studie jsou uspořádány tematicky, údaje o původním zveřejnění textů se nacházejí na str. 358, a to je snad jediná věc, kterou bych editorům vytkla: pro čtenáře by bylo příjemnější, aby tato informace byla uvedena přímo u konkrétního textu. Autorčinu obrovskou erudici a píli dokládá impozantní bibliografie čítající 228 položek publikovaných mezi lety 1965–2020. Bibliografii sestavily Alena Nejedlá a Jana Papcunová a nachází se v závěru knihy.

Velkým přínosem autorčina přístupu, který je patrný ve všech studiích, je uvedení do soudobé literatury týkající se předkládaného tématu. Mnohé pojmy nemají jasné vymezení, nebo se používají částečně odlišně v různých disciplínách věnujících se dialogu. Autorka na to upozorňuje a definuje svou výzkumnou pozici. Dalším charakteristickým rysem článků O. Müllerové je analýza autentického materiálu a doložení závěrů hojnými příklady. Na tomto místě je třeba podotknout, že některé typy nahrávek, jako je např. komunikace s pacientem, by dnes bylo kvůli ochraně osobních údajů velmi obtížné získat a publikovat. K některým tématům naopak existuje rozsáhlý materiál soustředěný např. v mluvených korpusech, který může být a je základem pro prohloubení výzkumu v mluvené češtině.

Jedním z takových příkladů může být příspěvek věnovaný smíchu: *Smích jako výraz spolupráce a konfliktu v dialogické komunikaci* (v tomto výběru na str. 174–181, původní vydání 2000). Autorka zde popisuje pozitivní a negativní roli smíchu v komunikaci a ukazuje, že jde o mnohovýznamový interakční jev. Její závěry potvrzují i data mluveného korpusu Ortofon (viz korpus.cz), která obsahují nahrávky přátelských neformálních rozhovorů. Smích je nejčastějším neverbálním doplněním v těchto rozhovorech, frekvence jeho výskytu je podobná jako u velice frekventovaných slov, kterými jsou *říkat, s, nebo*. Jde především o smích pozitivní a podpůrný, případně vyjadřuje rozpaky mluvčího. V tomto typu rozhovoru se příliš nevyskytuje „negativní“ smích.

Dalším zajímavým pozorováním, které by bylo třeba ověřit v dnešních datech, přispívá autorka k diskuzím o úloze spisovnosti: „Nejpřirozenější

a nejobvyklejší je nespisovnost v neformálních spontánních situacích, ale projevy stoprocentně nespisovné jsou čím dále méně časté. Myslím, že by bylo možno hovořit i o jisté expanzi spisovných tvarů v projevech, které mají celkově nespisovný ráz.“ (*Nespisovnost v rozhlasovém vysílání*, v tomto výběru na str. 342–57, původní zveřejnění 1996).

Spolu s dalšími monografiemi O. Müllerové¹ představuje tato publikace možnosti a směry výzkumu nejen mluvené komunikace i v dnešní době. Mnohá témata jsou dále prohlubována i v publikacích jejích kolegů². Texty O. Müllerové mohou být zároveň průvodcem a vzorem pro začínající badatele v oblasti mluvené češtiny.

Poznámky

1/ Jedná se např. o následující monografie: Hoffmannová, J. — Müllerová, O. (2008): *Čeština v dialogu generací*. Praha: Academia; Müllerová, O. (1994): *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. Praha: Academia.

2/ Jsou to např. tyto publikace: Hofmannová, J. a kol. (2016): *Stylistika psané a mluvené češtiny*. Praha: Academia; Hoffmannová, J. — Homoláč, J. — Mrázková, K. (2019): *Syntax mluvené češtiny*. Praha: Academia; Hoffmannová, J. — Homoláč, J. — Jílková, L. — Kopecký, J. — Mareš, P. — Mrázková, K. (2022): *Míšení žánrů, stylů a diskurzů v internetové komunikaci*. Praha: Academia.

Marie Kopřivová vystudovala češtinu a historii na Filozofické fakultě MU v Brně, doktorské studium korpusové lingvistiky absolvovala na Filozofické fakultě UK v Praze. Pracuje v Ústavu bohemistiky pro cizince a komunikace neslyšících na FF UK v Praze. Odborně se věnuje především české frazeologii, frazeografii, lexikologii a korpusové lingvistice. koprivovamarie@seznam.cz

VARIA

IATC meeting at AATSEEL, online and in-person

On Saturday, February 17, 2024, 12:15pm-1:30pm PST, IATC invites all its members and instructors of Czech to meet in person or online during the annual AATSEEL conference. The meeting will take place in Elko Room. The online link will be provided.

XII. setkání lektorů češtiny z univerzit v německojazyčném prostoru

Už tradiční pracovní setkání lektorů češtiny se letos uskutečnilo ve dnech 9.–13. 5. 2023 na Ústavu slavistiky v Greifswaldu. Historie setkání sahá do roku 2010, přičemž role hostitele se každý rok ujímá jiná univerzita. Tento rok jej zorganizovala Ivana Terš Čechová, která si jako partnery projektu vybrala Západočeskou univerzitu v Plzni a Wissenschaftskolleg Alfrieda Kruppa v Greifswaldu.

Hlavním tématem setkání byla performativní výuka češtiny, inspirující k novým způsobům učení cizího jazyka. Během šesti workshopů vedených Oskarem Teršem z univerzity Greifswald se lektoři intenzivně zabývali některými improvizacími a divadelními technikami. Jednotlivé workshopy na sebe navazovaly a lektoři se postupně seznámili s pohybovými cvičeními podle Lee Strasberga či metodickým herectvím dle Stelly Adlerové. Vedle pozorování a analýzy sociokulturních jevů ve výuce byl součástí workshopů nácvik improvizovaného představení pro veřejnost, při němž si lektoři ihned vyzkoušeli své nově nabyté dovednosti. Tak došlo ideálním způsobem k propojení teorie a praxe.

Během setkání si lektoři vyslechli i zajímavé přednášky z oboru dramatické výchovy. Ioana Capatu promluvila o svém projektu „Facettenreich. Divadelní kurz na Západočeské univerzitě“ a představila lektorům své osvědčené improvizací techniky. Aneta Bučková z univerzity v Jeně přednesla literárně laděný příspěvek „Experimentální poezie a její divadelní zpracování jako prostředek výuky češtiny pro cizince.“ Lubomír Sůva a Simona Barazi z univerzit v Göttingenu a Tübingenu se ve své přednášce nazvané „Jak se dělá divadlo?“ věnovali divadelní dramaturgii a referovali o svých bohatých zkušenostech v tomto oboru.

Součástí setkání byl jako vždy také kulturní program: exkurze do nedalekého Stralsundu nebo literární čtení v rámci renomovaného festivalu Nordischer Klang, v němž byly tematizovány i české stopy ve skandinávské a finské literatuře.

V neposlední řadě měli lektoři opět příležitost předat si aktuální informace o situaci na katedrách bohemistiky či ústavech slavistiky v Německu a Rakousku. I tentokrát bylo zřejmé, že pravidelná setkávání lektorů výrazně posilují vazby

mezi jednotlivými pracovišti, inspirují ke spolupráci a celkově přispívají k lepšímu postavení bohemistiky v zahraničí.

Radana Dielmann, Institut für Slavische Philologie,
Ludwig-Maximilians-Universität München

Týden kulturní lingvistiky

Pětidenní konference Týden kulturní lingvistiky se konala ve dnech 20. až 24. 11. 2023 v Praze (<http://antropolingva.eu/dkl2023-konference.php>). Uspořádalo ji sdružení Antropolingva a Ústav bohemistiky pro cizince a komunikace neslyšících Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Dny kulturní lingvistiky (dříve Dny kognitivní lingvistiky) se konají již od roku 2014 v jednoletých nebo dvouletých intervalech pod vedením přední osobnosti české kognitivně-kulturní lingvistiky Ireny Vaňkové.

Tématem letošní konference byla „Interpretace světa v jazyce a textu“. Zaznělo na ní 25 referátů a dále pět přednášek zahraničních jazykovědkyň: Stanisławy Niebrzegowské-Bartmińskiej, Doroty Filar, Anny Pajdzińskiej a Anety Wysocké z Lublinu a Galiny Javorské z Kyjeva. Uskutečnily se také dva workshopy – dílna etnolingvistické lexikografie a frazeologická dílna – i studentský seminární projekt na téma Rostliny v českém obrazu světa. Z doprovodného kulturního programu jmenujme vystoupení souboru Kukátkoo (Poetické texty v českém znakovém jazyce) a literární procházku po Starém Městě. Ke zdařilosti konference přispěla tematická pestrost a odborná podnětnost příspěvků, zastoupení všech generací účastníků spolu s konstruktivní, přátelskou atmosférou jednání.

Michaela Lišková, Ústav pro jazyk český AV ČR, Praha

Česko(-)slovenské slovo týdne / týždňa

V lednu 2023 se pod výše uvedeným názvem rozeběhl společný projekt Ústavu Českého národního korpusu FF UK a Jazykovedného ústavu Ludovíta Štúra Slovenskej Akadémie ved, který potrvá jeden rok. Jde o počín popularizační, připomínající třicet let od rozpadu česko-slovenské federace a vracející se do doby, kdy oba jazyky byly v každodenním kontaktu, resp. kdy Češi byli ve veřejném prostoru každodenně vystaveni slovenštině a Slováci češtině. To už dnes v takové míře neplatí, a ač divergentní vývoj považujeme za proces přirozený, přesto chceme přitáhnout pozornost obou národů, zvláště mladších generací, k jazyku

jejich sousedů. Činíme tak prostřednictvím vzájemných mezijazykových lexikálních paralel, a zejména kontrastů. Centrem každého příspěvku, uveřejňovaného online týden co týden (seriál má tedy 52 pokračování) vždy v pondělí ráno, je jazykový fejeton. V něm český pisatel autor (jazykovědec, novinář, spisovatel) osobitě reflektuje nejen vybrané české slovo (či sousloví), ale i jeho slovenský ekvivalent, a totéž činí i jeho slovenský protějšek. Tento publicistický „ring“ doplňujeme o data z psaných a mluvených korpusů současné češtiny a slovenštiny a o ukázky z českých a slovenských slovníků včetně těch starších (Jungmannova a Bernolákova). Seriál, i s jeho staršími díly v archivu, najdete na webové stránce <https://slovo.juls.savba.sk>.

Michal Škrabal (ÚČNK FF UK Praha)

Bienále české lingvistiky

Od 17. do 20. září 2024 proběhne na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy první ročník nové konference nazvané *Bienále české lingvistiky*, zaštitěné Jazykovědným sdružením České republiky. *Bienále* poskytne platformu pro setkání (nejen) české lingvistické obce v celé její šíři – napříč lingvistickými subdisciplínami, filologiemi i teoretickými a metodologickými paradigmaty, a mělo by tedy nabídnout ucelený pohled na činnost a témata lingvistiky v Česku.

Jádro *Bienále* bude tvořit 21 odborných tematických panelů organizovaných lingvisty z českých akademických a vědeckých pracovišť, vedle toho budou jeho součástí plenární přednášky, posterová sekce a rovněž popularizační program otevřený médiím a veřejnosti. Příspěvky do panelů i do tematicky neomezené posterové sekce budou vybírány na základě zaslaných abstraktů (lhůta: 25. 3. 2024), jež projdou standardním recenzním řízením. Více informací zde: *Bienále české lingvistiky 2024*.

Radek Šimík, kontakt: radek.simik@ff.cuni.cz

MEMBER NEWS

Jonathan Bolton

Published his selection and translation of fifty-five poems by Petr Hruška, *Everything Indicates*, Edinburgh: Blue Diode Press, 2023. He is currently editing and translating *All My Life*, a book-length selection from the diaries of poet and translator Jan Zábřana, which will be coming out with Karolinum.

David Cooper

Published *The Czech Manuscripts: Forgery, Translation, and National Myth*, Northern Illinois University Press, 2023.

Marie Kopřivová & Kateřina Šichová

Published “Proverbs in Contemporary Czech, Corpus Probe into Written Texts,” *Jazykovedný časopis SAV*, vol. 74/2023: s. 92–100.

Bronislava Volková

Published two books: *Forms of Exile in Jewish Literature and Thought (Twentieth-Century Central Europe and Movement to America)*, Academic Studies Press, Boston, 2021. Open Access Edition, Open Research Library: <https://openresearchlibrary.org/content/871a48d2-31b2-44cd-bd2e-cd31fd3218ad>; and the poetry collection *Where Everyone Leaves Never to Return / Kde všichni odcházejí a už se nevrací*, Washington: Plamen Press, USA, 2023. She was awarded the Diplom imeni Atanasa Vančeva for High Literary Mastery by the Committee of “Sozvezdie duxovnosti” competition, Kiev, 2022; and the Bronze medal in the competition Emigrantskij vektor, 14th International Poetry Festival La Lyre Emigré, Liège, Belgium, 2023.

Hana Waisserová

published, with Brenda A. Flanagan, *Women’s Artistic Dissent. Repelling Totalitarianism in Pre-1989 Czechoslovakia*. Lexington Books, 2023.

